

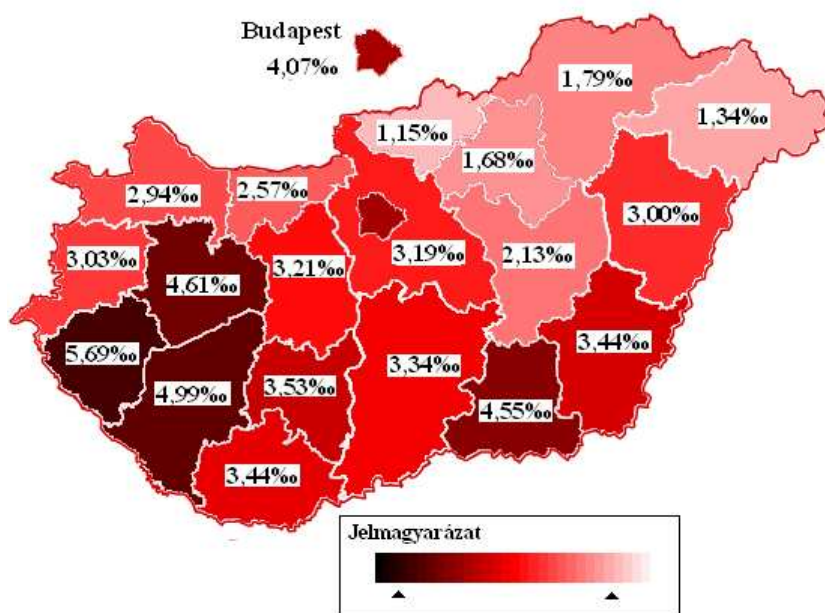
Mutatvány a mai magyar családnévatalasz előmunkálataiból*

F) A KEK által rendelkezésemre bocsátott adatbázis morfológiai természetű nyelvföldrajzi kérdések tisztázására is alkalmassá tehető.

Ennek illusztrálására egy viszonylag egyszerűen lekérdezhető problémát, a *-fi* utótagú összetett nevek vizsgálatát választottam ki. Mielőtt a térképet megszemlél-nénk, szükségesnek tartom közölni a legfontosabb mennyiségi adatokat, amelyek a helyesírási alakváltozatokhoz köthetők. 32 957 ilyen típusú nevet találtam.

9. ábra

A *-fi* utótagú családnevek és alakváltozatai területi eloszlása

Ebből 25 997 név *-fi*, 4192 *-ffy*, 2382 *-fy*, illetve 386 *-ffi* utótagra végződött. Ennél a típusnál kivételesen minden *-fi*-re végződő összetett nevet figyelembe vettem, szemben a fentebb bemutatottakkal, ahol az *Andorfi-Kovács*, *Kisvörös-*, *Nagy Kovács*-féle típusúakat módszeresen elkülönítettem, mivel ezek egyébként összetételként önálló kategóriának számítanak. Megjegyzendő, hogy e típuson belül jelentékeny számban találunk magyarosítással keletkezett neveket.

A 9. ábrán mutatkozó földrajzi tagoltsághoz kellő támpontok híján pontos magyarázatot nem tudok fűzni, csupán sejtésemet fogalmazhatom meg. Eszerint

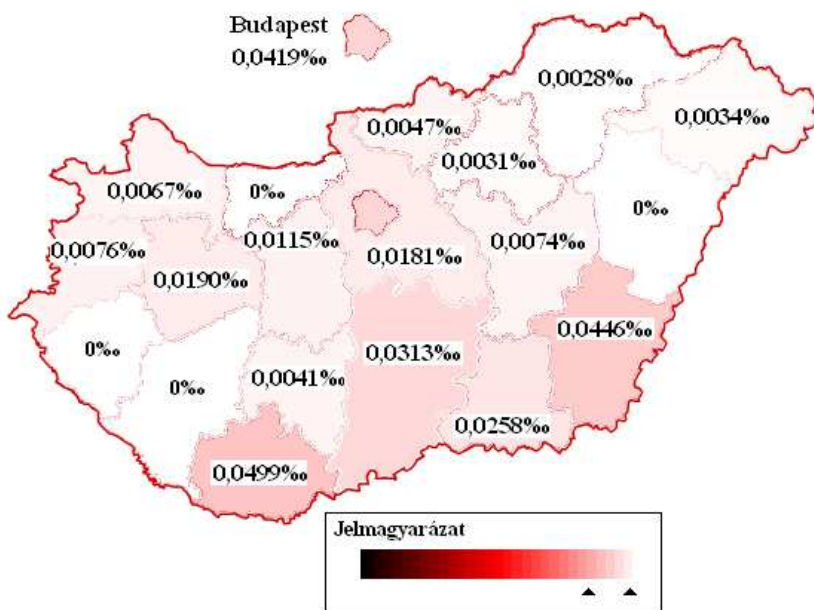
* L. MNy. 2010: 156–69. – Az előző közlemény 164. lapjának B) pontjában korrigálok a következő mondatot, az aláhúzott szavak beiktatásával: „A Dunántúlon csak két megyében találkozhatunk valamelyest nagyobb sűrűségben a névvel: Baranyában és Veszprémben.”

ugyancsak főként Erdélyre volt jellemző, hogy a pusztá apanév mindenféle képző nélkül családnévvé vált. Igaz, hogy ez a névtípus az ország minden pontján megtalálható, de a történeti kutatások azt mutatják, hogy Vas megye egyik tájegységén, az Őrségben Erdélyhez hasonlóan kimagasló a részarányuk. A térképen talán nem ok nélkül halványabb éppen Vas megyében a *-fi* tónusa, mint a szomszédos Zalaiban és Veszprémben, valamint a nem túl távoli Somogyban. A kérdés azonban ezzel nem zárható le. Feltétlenül további tisztázó kutatásokat igényel.

G) Tudatában vagyok annak, hogy a *-fia* utótagú nevek csoportját a *-fi* utótagú típussal kellene együtt tárgyalni, ám ez az ősi altípus kiváló alkalmat kínál arra, hogy a *-fi* utótagú alakváltozatok nyelvföldrajzát külön is felvázoljuk. Az alakváltozatok összetartozására már FEHÉRTÓI KATALIN is felhívta a figyelmet (FEHÉRTÓI 1998). Ám egyebeken túl külön hangsúlyt ad az elkülönítésnek, hogy a 2007-es adatbázisban az adatok sajátos elrendezéséből fakadóan viszonylag nehéz visszakeresni az összes, idevonható adatot. Az ott szereplő nevek földrajzi tagolódását pedig végképp lehetetlen meghatározni. Mivel nem névfajttá, hanem morfológiai típusal van dolgunk, itt is indokoltnak tartom, hogy jelen esetben az összetételeket is vizsgáljuk.

10. ábra

A *-fia* utótagú családnévek területi eloszlása

Mennyiségi tekintetben megállapítható, hogy a *-fia* utótagúak nagyon gyér rétegét képezik a *-fi* típushoz tartozó neveknek: országosan a megfelelő parancs kiadása után mindössze 193 nevet dobott ki belőlük a kereső. Ebből is meggyőződhe-

tünk arról, hogy a *-fi* és *-fia* adatbázisának egyesítése érdemileg nem módosította volna az előbbiben megkapott megyei bontású ezrelékes értékeket.

Eennyi előzmény után nyilván arra is kíváncsi az olvasó, miféle kapcsolatokban jelenik meg a *-fia* utótag. A felsorolásban ezt tanulmányozhatjuk: *Ádámfia* (1); *Antalfia* (7); *Baffia* (38), *Bafia* (8), *Bánfia* (10); *Hanifia* (2); *Jánosfia* (2); *Pálfia* (32); *Péterfia* (69); *Porfia* (9), *Pórfia* (5); *Pusztafia* (2); *Sariri-Baffia* (1). Rajtuk kívül hét puszta *Fia* is felbukkant, amelyeket azonban a térkép értelemszerűen nem tartalmaz.

A térkép tanulmányozása után arra a következtetésre kell jutnunk, hogy ritkaságuk ellenére a *-fia* utótagú nevek szinte az egész országot behálózzák. Négy megye: Hajdú-Bihar, Komárom-Esztergom, Somogy és Zala kivételével mindenütt megtalálhatók. Igazából nem rajzolódik ki markánsan egyetlen olyan régió sem, amelyet történetileg esetlegesen a típus kialakulási góciának kellene tekintenünk, ahová a jelenség elindulását s későbbi kisugárzását visszavezethetnénk. Talán csak az szembeötlő, hogy a dunántúli megyékben Baranya kivételével mindenütt vagy a 0,019%-os országos átlaggal egyező, vagy az alatti értékeket találunk. Ugyanakkor a Baranya, Csongrád és Békés megyék alkotta viszonylag összefüggő sávban azt tapasztalhatjuk, hogy a térségben az országos átlagot esetenként jelentős mértékben meghaladják a térképen feltüntetett adatok. Az adatok gyér volta ellenére annyi azért bátran megállapítható, hogy az ország déli és nyugati része között szembeötlő különbség mutatkozik. Budapest átlagosnál magasabb adata ez esetben mindenképpen figyelmen kívül hagyandó.

Egyértelmű, hogy ezek a jelölt birtokos összetételek archaikus alakok kövületei, és időbelileg korábbiak a *-fi*-s altípusnál. Az utóbbiak tehát többlépcsős folyamat eredményeként jöhettek létre, amelyet a latin birtokos szerkezetből kiindulva sematikus következőképpen szemléltethetünk: *Paulus filius Georgii* > *György fia Pál* > *Györgyfia Pál*, > *Györ(f)fy Pál*.

A könnyebb tájékozódás érdekében az alábbi táblázatban kivételesen megyei bontású adatokat is megadok. Ezek más kutatóknak is némi támpontot jelenthetnek további regionális és/vagy helyi búvárkodáshoz.

1. táblázat

A *-fia* utótagú családnév gyakorisága regionális bontásban

	Megye	fő
1.	Budapest	71
2.	Pest	22
3.	Baranya	20
4.	Békés	17
5.	Bács-Kiskun	17
6.	Csongrád	11
7.	Borsod-Abaúj-Zemplén	9
8.	Veszprém	7
9.	Fejér	5
10.	Jász-Nagykun-Szolnok	3
11.	Győr-Moson-Sopron	3

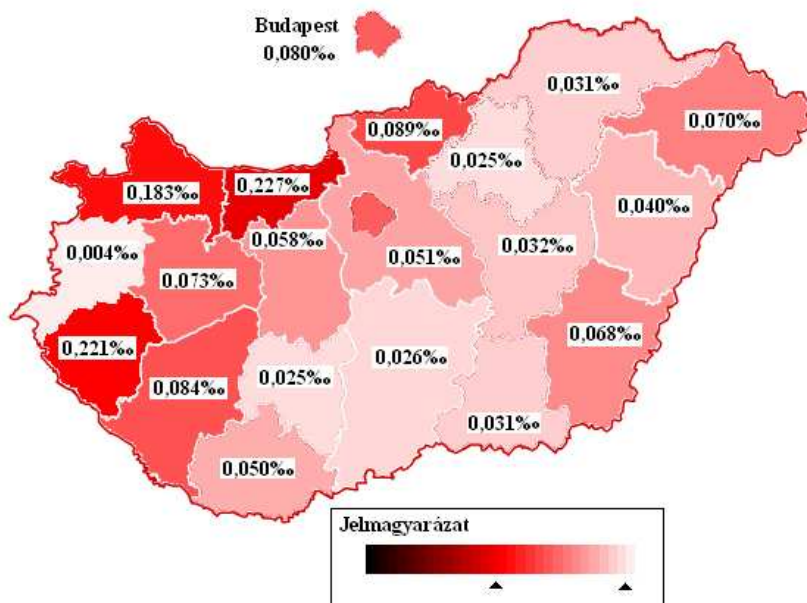
	Megye	fő
12.	Vas	2
13.	Szabolcs-Szatmár-Bereg	2
14.	Nógrád	1
15.	Tolna	1
16.	Heves	1
17.	Hajdú-Bihar	–
18.	Komárom-Esztergom	–
19.	Somogy	–
20.	Zala	–
21.	Lakcím nélküli	1

H) Vannak olyan családnéveink, amelyek bár az egész ország területén megtalálhatóak, ám mégis azt mondhatjuk róluk, hogy csak egyes régiókra jellemzőek. Ezek főképpen a közepes és kis gyakoriságú nevek közül kerülnek ki, de korántsem szükségszerű, hogy így legyen. Az *Anda* családnév, amelyet választottam, a 11. ábra tanúsága szerint leginkább Északnyugat-Dunántúlra, illetőleg Zala megyére jellemző.

Keletkezésének motivációját tekintve az *Anda* becéző szándékkal létrejött *-a* kicsinyítőképzős apanév (*András* + *-a* > *Anda*). A végeredményt tekintve morfológiailag törövidítéses továbbképzésnek mondható.

11. ábra

Az *Anda* családnév területi eloszlása

Viszonylag ritka névnek számít, hiszen az ország népességének csupán 0,069%-e viseli (703 fő). Nyugat-Dunántúlra feltűnő a hiánya Vas megyében, azon belül is az Őrségben. KÁZMÉR MIKLÓS szótára is főképp Nyugat-Dunántúlról, illetőleg a Székelyföldről adatolja. A családnévszótár Vas megyei forrásokra is hivatkozik (CsnSz. 38). Az okok és összefüggések feltárásához a későbbiekben alaposabb vizsgálódások szükségesek. Ezek hiányában ma még be kell érnünk a térkép nyújtotta információkkal.

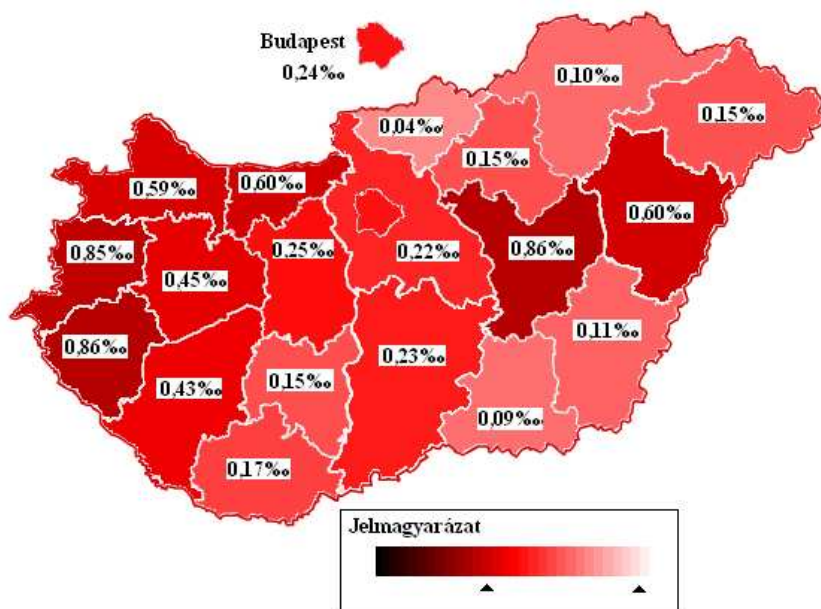
I) A *Péntek* családnév manapság az alacsonyabb megterheltségű nevek közé tartozik: az ország népességének alig 0,32%-e viseli ezt a nevet (3249 fő). Területi eloszlása arra enged következtetni, hogy bár az egész országban elterjedt, leginkább Északnyugat-Dunántúlra, illetőleg Jász-Nagykun-Szolnok és Hajdú-Bihar megyékben a leggyakoribb.

Más nyelvekben is találkozhatunk hasonló motivációjú nevekkel. Az egyelemű névrendszerben eredendően a névviselő születésének napjára utalt. Családnévvé válva jelentése elveszítette eredeti közszoji motiváltságát.

A *Péntek* név az ómagyar kortól adatolható. FEHÉRTÓI KATALIN „Árpád-kori kis személynévtár”-ában 32 előfordulással a második leggyakoribb névnek bizonyult (FEHÉRTÓI 1983). FEHÉRTÓI adatai között HAJDÚ MIHÁLY számításai szerint a közsői neveknek 2,4%-át, az összes névnek 0,47%-át tette ki (HAJDÚ 2003: 355). Ekkor azonban még nem léteztek családnevek. Az „Árpád-kori magyar személynévtár” (ÁSznt.) alaposabb feltárása értelemszerűen árnyaltabbá teheti a HAJDÚ számításai alapján felvázolt helyzetképet. BERRÁR JOLÁN forrásainak tanúsága szerint az egyelemű névrendszerben nők megnevezésére is használatos volt. BERRÁR 1400-ig feldolgozott forrásaiban hét adatot talált rá (BERRÁR 1951: 175). Családnévként ehhez képest viszonylag gyér rétegét adja a mai magyar névkincsnek.

12. ábra

A *Péntek* családnév területi eloszlása

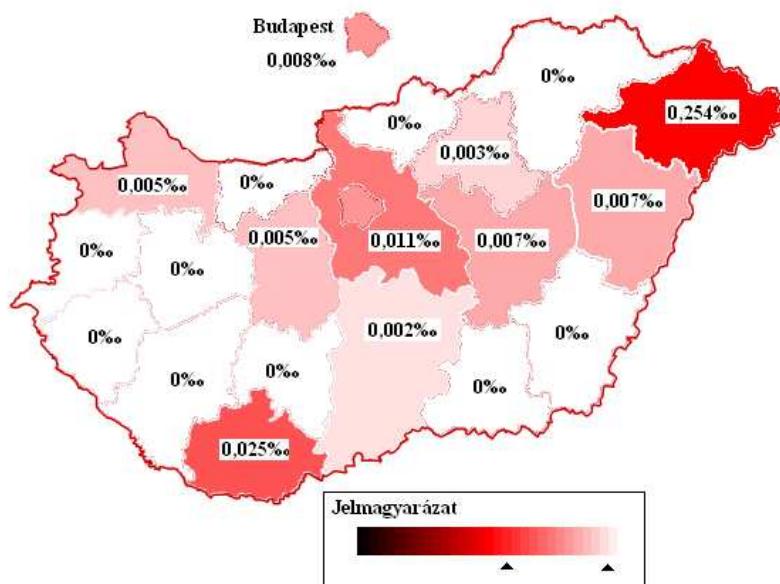
Arra vonatkozóan, hogy ómagyar kori gyakorisága ellenére a szinkrón családnévállományban miért nem frekvenciátlanabb a *Péntek* családnév, csupán feltételezéseket fogalmazhatunk meg. Eszerint a családnév kialakulásakor már jócskán háttérbe szoríthatott a megnevezésnek ez a fajta motivációja, hiszen az 1279-es Budai Zsinat után egyre erősebben él(het)ett az a szabály, hogy csak pap adhatott nevet a megkeresztelendő gyermeknek. A későbbi nomenklaturák is arról tanúskodnak, hogy az egyház ekkortól már erősen preferálta a Martyrologium Romanumok előképeinek számító ún. naptári neveket (vö. VÖRÖS 2008b). Ilyen naptárakról már az előző időszakból is szép számmal tudunk. Példának okáért a hazai bencések által használt Pray-kódex sanctoraleja is ezek sorát gyarapította. A kódex hatféle szentnévsort tartalmazott: egy ún. nagy Naptárt, Nagy Sacramentariumot, Sacramentariu-

mot, időszámító (komputisztikus) táblázatokat, Csíziót (Cisiojanus), mozgó ünnepek kiszámítására szolgáló egyik táblázatot, valamint egy jegyzékszerű összefoglalást a szerencsétlen napokról.

J) Ugyancsak ritka névnek számít Magyarországon a *Vezse* családnév. Földrajzi tagozódásáról a 13. ábrából azt tudjuk kiolvasni, hogy alapvetően Kelet-Magyarországon található a góca, ugyanis abszolút számokban és ezrelékekben kifejezve a Nyírségben található belőle a legtöbb.

13. ábra

A *Vezse* családnév területi eloszlása

A megfelelő számítógépes háttér segítségével a későbbiekben vizuálisan majd azt is meg tudjuk jeleníteni, hogy névviselői mely településekről rajzottak szerte a megyébe, később az országba. A Baranya megyei adatokról annyit mondhatunk, hogy azokat minden bizonnyal a II. világháború utáni telepítésekkel magyarázhatjuk.

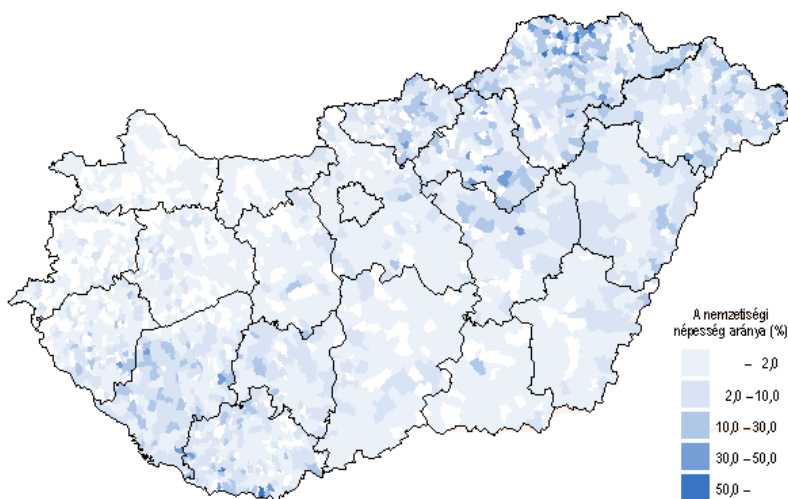
A *Vezse* térségi lokalizálása megerősíti azt a feltételezést, hogy az vagy a ruszinból, vagy pedig a szlovákból került a magyarba. A név etimológiája a szl. *veža* 'torony' jelentésű közsőzra vezethető vissza. Névvé válását metaforikusan tudjuk magyarázni: vélhetőleg a toronymagas, szálfatermetű embereket hív(hat)ták így a forrásnyelvben. Az átvétel mindenképpen kétszáz évesnél régebbi. Amikor a név a magyarba került, hangrendi kiegyenlítődéssel integrálódott nyelvünkbe. Palatális hangrendje és végződése jelentősen megkönnyítette meghonosodását, ugyanis így könnyen beilleszkedett egy már létező alaki rendszerbe.

K) Fentebb az etimológiai kérdések tárgyalásakor utalásszerűen érintettük a roma eredetű családnevek közül a *Bangó*-t. Ez az átlagos nyelvérzékű magyar be-

szélőben nem ébreszt különösebb asszociációkat. Vannak azonban olyan családneveink, amelyek a közvélekedés szerint nem ok nélkül számítanak etnikai szimbólumoknak. Különösen sok közöttük a nagyrészt romák vagy roma származású személyek által használt családnévforma. A továbbiakban ezek köréből választunk még egyet, a *Kolompár*-t, s megvizsgáljuk, hogy milyen területi eloszlása van ennek a családnévnek. Amint ímént jeleztem, a *Kolompár*-t nem csak a roma népességhez köthetjük, bár a közvélekedés szerint etnikai szimbólumnak számít.

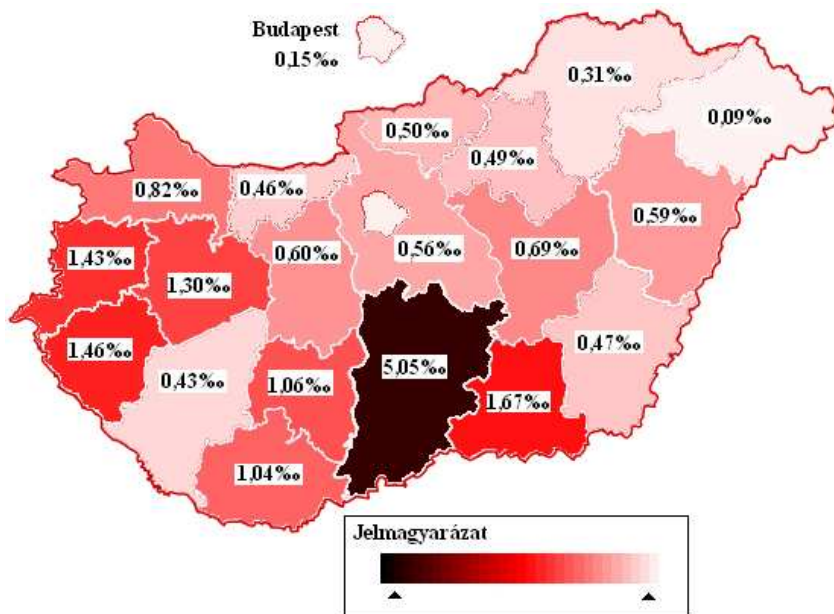
14. ábra

A magyarországi roma népesség területi megoszlása a 2001-es census szerint
(Forrás: <http://www.nepszamlalas.hu/hun/index.html>)

KÁZMÉR MIKLÓS családnévszótára joggal minősíti magyar eredetűnek (CsnSz. 608). A szótár történeti adatainak meglehetősen gyér volta arról árulkodik, hogy a *Kolompár* a középmagyar és újmagyar korban sokkal ritkább névnek számított, mint napjainkban. A név közszoói alapja német jövevényszó (vö. EWUng., TESz.), a *Kolompár*-nak hajdan alakváltozata lehetett a *Klampár*, sőt minden bizonnyal a *Klampfer* is, bár ez utóbbiak családnévként közvetlenül a németből is jöhettek. A *Klampár*-nak a *Kolompár*-hoz való kapcsolatát azonban a szóhasadásnak nevezett jelenségcsoport mintájára névhasadásnak tekinthetjük. Alaposabb tisztázást igényelne, hogy a magyarországi családnévállományban ugyancsak meglévő *Klampf* miként viszonyul a *Klampár*-hoz és a *Klampfer*-hez (vö. TESz., EWUng.). Ugyanis nem dönthető el róla, hogy a hazai németiség körében keletkezett-e, avagy újabb kori migráció útján került-e be a hazai névállományba. Ennek tisztázása azonban semmiképpen sem lehet ennek a munkának a feladata. Megjegyzem, adatbázisomban a *Klampár* és *Klampfer* 15-15, a *Klampf* egyszeri előfordulású név.

15. ábra
A *Kolompár* családnév területi eloszlása

Mielőtt a *Kolompár* családnév szóföldrajzát térkép segítségével behatóbban tanulmányoznánk, feltétlenül szót kell ejtenünk arról, hogy a roma népesség hol helyezkedik el a mai Magyarország területén. Ezt alaposabb kommentár nélkül a 14. ábra segítségével kívánom szemléltetni. A térképből kiolvasható, hogy leginkább Baranyában és Somogyban, valamint az északkeleti országrész határ menti térségében, Borsod-Abaúj-Zemplénben és Szabolcsban él nagyobb tömegben a roma lakosság.

A 14. és 15. ábra összevetése után a várakozásokkal ellentétben megállapítható, hogy a *Kolompár* családnév nem a roma népesség által legsűrűbben lakott régióban a leggyakoribb, hanem abban a Bács-Kiskun megyében, ahol az önbevalláson alapuló népszámlálási adatok alapján a cigányság a régióknak maximum 5%-át teszi ki. Nyilvánvaló, hogy egyetlen etnikai szimbólumnak számító név alapján messzemenő következtetések nem vonhatók le, de azért a demográfusok, néprajzosok és kisebbségkutatással foglalkozó szakemberek számára is mindenképpen elgondolkodtató, hogy mi lehet az oka ennek a nagyon is jelentős eltérésnek. Ráadásul a várakozásokkal ellentétben Baranyában, de főképpen északkeleten nincs összhangban a régiók hivatalos statisztikái alapján kirajzolódó etnikai arculat és a *Kolompár* családnév nyelvföldrajza.

L) A családnévatlasz nemcsak onomatodialektológiai vizsgálatokra alkalmas, hanem nyelvtörténeti kutatásokhoz is adalékokkal szolgálhat. A továbbiakban egy ilyen példa bemutatása következik.

A jelenség, amit a bemutatandó családnevek kapcsán megfigyelünk, közszavakon az ómagyar kortól adatolható, de természetesen a jóval később kialakuló családneveinkben is jól nyomon követhető. A HB. *iorgoffun* > *jorgasson* :> *irgal-mazzon*, *joxtotnia* > *joktania* > *iktania*; *jonkább* > *inkább*, *juhász* > *ihász*, *juhar(os)* > *ihar(os)* stb. példákkal szokás illusztrálni. Az egyszerűség kedvéért most csak a *Juhász* ~ *Ihász* kettősséget szemléltetjük, de ha teljességre törekednénk, akkor az összes szókezdő helyzetű *i* ~ *ju* párt bevonnánk a vizsgálatba. A későbbiekben az autentikus válasz érdekében nyilván ezt meg is kell tenni. A 16. és 17. ábra adatbázisában – eltérően a fentebb tárgyalt többi névtől – az összetett neveket is felvettem, lévén, hogy nem csupán magát a névtípust vizsgálom, hanem egy speciális hangtani jelenséget. Így a korpusznak ebben a szeletében példának okáért egyaránt találunk *Juhász*-t, *Sutus Juhász*-t, *Sutus-Juhász*-t, *Juhász-Duró*-t, *V Juhász*-t, *Cs. Juhász*-t, csakúgy, mint *Kis-Juhász*-t és *Kisjuhász*-t; *Ihasz*-t, *Ihász*-t, *Ihasz Camargo Varalda*-t, *Ihász Kovács*-ot, *Jókay-Ihász*-t, *Tóth Ihász*-t, *Tarihász*-t; stb. Bár csak egyszer fordult elő a korpuszban, mégis úgy gondolom, hangtani okok miatt feltétlenül külön figyelmet érdemel a *Jihász*, amely a *Juhász* sajátos, első szótagi illabiális palatálist tartalmazó alakváltozatának tűnik, bár magam a korpuszban hangtani kritériumok alapján az *Ihász* adatai közé vettem fel. Meglehet, a szóban forgó adat éppen azt példázza, hogy mielőtt az ómagyar korban a *jo*, *ju* szókezdő hangcsoportból kiesett a *j*, előtte palatálissá vált a magánhangzó. Ilyen értelemben tehát a *jo*, *ju* > *ji* > *i* irányú változás során köztesen megrekedt alakokkal lehet dolgunk. A kérdés azonban további tisztázást igényel, mely alapvetően nem ennek a munkának a tárgya.

A kérdéses nevek alakváltozatainak mindegyikét itt azért nem közlöm, mert számukat az összetett nevek és a betűjeles alakok jelentősen megnövelik. Csupán arra szorítkozom, hogy a puszta *Juhász* és *Ihász* helyesírási változatainak a számát adjam meg: *Jihász* (1), *Juhas* (43), *Júhász* (2), *Juhasz* (32), *Juhász* (51 693); *Ihasz* (1), *Ihász* (2 129). Az *-ová* patronimikumképzőre végződő alakokat a fentiekhez hasonló megfontolásból értelemszerűen itt is összevontam a megfelelő birtokosképző nélküli alakokkal.

A 16. és 17. ábra összevetése arra világít rá, hogy az *Ihász* döntően dunántúli jelenség. A Dunától keletre fekvő megyékben ugyan adatolható, de bázisa mégis a nyugati országrészre tehető. Igaz ugyan, hogy az *Ihász* ~ *Juhász* páros a családnevek kialakulásánál jóval korábban lezajlott hangtani jelenséget tükröz, de azért mindenképpen elgondolkodtató, hogy a szóban forgó nevek milyen szabályos területi elrendeződést mutatnak. Hiszen nemcsak arról van szó, hogy az *Ihász* a maga Veszprém megyei gózával főként a Dunántúlon adatolható, hanem arról is, hogy a *Juhász* – bár az egész országban elterjedtnek mondható – leggyakoribbnak a keleti megyékben bizonyult, s azon belül is egy erőteljesebben elszíneződött észak-déli irányú sávra figyelhetünk fel a Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves, Jász-Nagykun-Szolnok, Bács-Kiskun és Csongrád megyék által lefedett térségben. Mindenesetre tény, hogy közvetetten a szóban forgó családnevek közszói háttérének hajdani nyelvöldrajzához is érdekes adalékként szolgálhatnak a 16. és 17. ábra térképei.

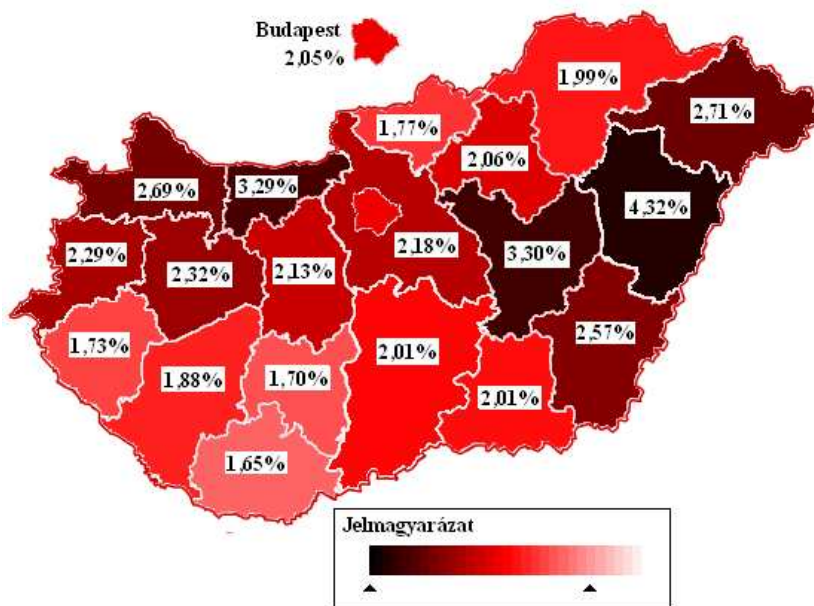
Feltétlenül ide kívánczik, hogy további *i* és *ju* kezdetű nevek – pl. az *Ihar(os)* és *Juhar(os)* – földrajzi tagolódása is hasonló helyzetképet tár elénk, bár azok térképre vitt adatainak bemutatásától itt el kell tekintenünk. A későbbiekben azonban

mindenképpen célszerűnek látszik egy olyan vizsgálat beiktatása, ahol az *i* és *ju* kezdetű nevek egyesített adatbázisa alapján végezzük el ugyanazt, amit az *Ihász* és *Juhász* kapcsán fentebb megtettünk.

M) A családnév-kutató szakembereket egyebekben túl minden időben foglalkoztatta, hogy melyek az adott időszak leggyakoribb nevei, s azok milyen nyelvföldrajzi tagoltságot mutatnak. Ennek megválaszolására korábban is történtek próbálkozások. A magyar nyelvtületről legismertebbek HAJDÚ MIHÁLY középmagyar kori névanyagból készített térképei, amelyek a szerző akadémiai doktori értekezésének vonatkozó fejezeteiben tanulmányozhatók (HAJDÚ 1994. 2: 116–9). HAJDÚ ezekből szemezgetett, amikor a IV. Dialektológiai Szimpozionon a leggyakoribb családnévek nyelvföldrajzi vonatkozásainak időbeli egymásra rétegződését is felvillantotta (HAJDÚ 2002b: 104–19). A KEK által rendelkezésemre bocsátott adatbázis alapján a szinkrón névállománynak nem csupán leggyakoribb neveiről tájékozódhatunk, hanem nyelvföldrajzukat is megrajzolhatjuk. A tanulmány e részének zárásaként értesztek kísérletet. A mai magyar névállomány leggyakoribb családnévének kiválasztásában nagy segítségemre volt az a 2007. január 1-jei állapotokat tükröző nyilvántartás, amelyet HAJDÚ MIHÁLY jóvoltából tanulmányozhattam. (Szíves átengedését ezúton is köszönöm.)

18. ábra

A Nagy családnév és alakváltozatának területi eloszlása

A szóban forgó nyilvántartásból könnyűszerrel meghatározhattam, hogy Magyarországon manapság a *Nagy* családnévnek van a legtöbb névviseelője. Mivel alakváltozataival az országhatáron belül alig kell számolnunk – szemben a határon

túli területekkel, ahol a transzkripció mikéntjétől függően ún. államnyelvi alakváltozatait is figyelembe kell venni –, ezért viszonylag könnyű dolognak bizonyult az adatok lekérdezése. Ugyanis a betűjellel megtoldott és összetett neveket külön-külön névegyednek tekintem, ezért azokat a kereséskor értelemszerűen mellőztem.

Mennyiségi jellemzői alapján a *Nagy*-ról elmondhatjuk, hogy a kereső 237129 találatot jelzett, amikor a megfelelő adatokat lekérdeztem. Rajtuk kívül 69 *Nad*-gyal és 61 *Nadj*-gyal is találkozhatunk. A *Nad*-ok mindegyikéről gyanítható, hogy a Kárpát-medence határon túl rekedt magyarságának képviselői közül kerülnek ki a névvisezők (a szlovákiai transzkripció gyakorlatáról l. VÖRÖS 2004: 31–40). Ez utóbbi gyanúkat csak megerősíti, hogy a 2007-es adatbázishoz képest nemhogy csökkent volna a *Nad*-ra vonatkozó adatok száma, hanem éppen nőtt, szám szerint 40-nel. Ezt az általános népességfogyás mellett azzal tudjuk magyarázni, hogy a névvisezők pozitív értékben imént megadható különbözete migrációból ered(het).

A 18. ábrából egyértelműen megállapítható, hogy az ország minden régiójában igen nagy koncentrációban találkozhatunk a névvel. Nyelvföldrajzi érdekességét nem is ez adja, hanem a területi eltérések. Az adatok térképre vitele a dolog természetéből adódóan nem ezrelékekben, hanem százalékokban történt, hiszen ilyen nagy gyakoriságú névnél egyetlen megyében sem kellett 1% alatti értékekre számítani.

A megyei névállományokon belül legkoncentráltabban Hajdú-Bihar, Jász-Nagykun-Szolnok és Komárom-Esztergom megyében van jelen a név. Ezekben a régiókban 3% fölötti a gyakoriságuk. Nem sokkal marad le tőlük Szabolcs-Szatmár-Bereg, Győr-Moson-Sopron és Békés megye. 2% fölött részesedik a *Nagy* családnév Veszprém, Vas, Pest, Fejér, Heves, Bács-Kiskun és Csongrád megyében (ez utóbbiban lefelé kerekített értéket mutat a térkép), illetőleg Budapesten. 1,5 és 2% közötti értékeket találunk Borsod-Abaúj-Zemplén, Somogy, Nógrád, Zala, Tolna és Baranya megyében.

Magyarázatra szorulnának a régiós különbségek, ám egyetlen nagy gyakoriságú név térképre vitele alapján a kérdést nem lehet megválaszolni. Ehhez más elmézőnybe tartozó nevek vizsgálatára lenne szükség, ami azonban további, nagyszámú családnév nyelvföldrajzának feldolgozását igényli, s ezeket az adatokat a történeti névtan, a népiségtörténet és demográfia által felhalmozott ismeretekkel is össze kellene vetni. Jelen tanulmányban erre természetesen nem vállalkozhatunk. A *Nagy* családnévvel kapcsolatban egyelőre be kell érünk a pusztá tényfeltárással, ami további inspirációt adhat a kutatások folytatásához.

V. Ö s s z e g z é s . – A fentiek summázataként megállapítható, hogy a készülő családnévatalaszt valóban sokféle szakterületen lehetne kamatoztatni. Elsősorban nyelvészek, azon belül is névtani szakemberek forgathatják haszonnal, de más szakterületek kutatóinak is bőséges információval szolgálhat. A dolgozathoz mellékelt térképek azt is sejteni engedik, hogy ha a korpusz feldolgozottságának kezdeti fázisában ilyen sokrétű lekérdezésre nyílik lehetőség, akkor az alaposabb feldolgozás mennyi probléma megoldásához nyújthat segítséget. – Jelen munkában nem szóltam a feldolgozás mikéntjének technikai részleteiről, s szándékosan kerültem a publikálás ütemtervének ismertetését, hiszen a korpusz nagysága önmagában is jelzi, hogy semmiképpen sem célszerű rövid távú terveket készíteni.

Kulcsszók: családnévföldrajz, családnévatlasz, térinformatika, elektronikusan tárolt korpusz, onomatodialektológia.

A hivatkozott irodalom

- BERRÁR JOLÁN 1951. Női neveink 1400-ig. *Magyar Nyelv* 154–214.
- BLASKOVICS JÓZSEF 1993. Az újvári ejálet török adóösszeírásai. Magyar Ifjúság Érdekeit Védő Szövetség, Pozsony.
- BÜKY BÉLA 1960. A fővárosi keresztnévadás tanulmányozásának főbb kérdései. In: PAIS DEZSŐ – MIKESY SÁNDOR szerk., *Névtudományi vizsgálatok. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Névtudományi Konferenciája 1958.* Akadémiai Kiadó, Bp. 157–63.
- BÜKY BÉLA 1961. A fővárosi keresztnévadás hatóerői. *Nyelvtudományi Értekezések* 26. Akadémiai Kiadó, Bp.
- CAFFARELLI, ENZO 2005. Cognomi in Italia e in Europa: àmbiti lessicali come fonti onimiche. In: DUNJA BROZOVIĆ-ROŇČEVIĆ – ENZO CAFFARELLI eds., *Denominando il mondo. Dal nome comune al nome proprio / Naming the world. From common nouns to proper names.* Quaderni Internazionali di RION 1. Società Editrice Romana, Roma. 227–66.
- DFA. = <http://www.igl.uni-mainz.de/forschung/namenforschung/dt-familienatlas>.
- DFA. 2005. *Deutscher Familiennamenatlas.* Kutatásvezetők: prof. dr. NÜBLING, DAMARIS és prof. dr. KUNZE, KONRAD.
- ĐURČO, PETER 1998. Databáza vlastných mien a názvov lokalít na Slovensku. <http://www.juls.savba.sk>.
- FARKAS TAMÁS 2010. *Novák:* egy idegen eredetű családnév és a magyar családnévanyag. *Magyar Nyelv* 169–82.
- FEHÉRTÓI KATALIN 1983. *Árpád-kori kis személynévtár.* Akadémiai Kiadó, Bp.
- FEHÉRTÓI KATALIN 1998. A *-fi, -fia* utótagú magyar családnévek kialakulása. *Magyar Nyelvőr* 458–67.
- GLB. = <http://www.gens.labo.net/i/cognomi/genera.html>.
- HAJDÚ MIHÁLY 1970. Keresztnéveink és becézőneveink újabb kori vizsgálata (1770–1970). 1–2. Kézirat az MTA Könyvtárában.
- HAJDÚ MIHÁLY 1987. Adatok a XVI. századi *ö*-zéshez. *Magyar Nyelv* 443–8.
- HAJDÚ MIHÁLY 1994. A középmagyar kor személynévtörténete (1526–1772). 1–3. Bp., 1994. Kézirat.
- HAJDÚ MIHÁLY 2002a. A magyar névkutatás helyzete. *Szörös Kö* 2002. 7: 36–41.
- HAJDÚ MIHÁLY 2002b. Tulajdonnév és dialektológia. In: SZABÓ–MOLNÁR–GUTTMANN szerk. 2002: 104–19.
- HAJDÚ MIHÁLY 2003. *Általános és magyar névtan.* Osiris Kiadó, Bp.
- HAJDÚ MIHÁLY 2008. Beszámoló a készülő „Mai családnéveink lexikona” munkálatairól. *Névtani Értesítő* 30: 168–85.
- HAJDÚ MIHÁLY 2010. *Családnévek enciklopédiája.* Tinta Könyvkiadó, Bp.
- HANKS, PATRICK – HODGES, FLAVIA 1988. *A Dictionary of Surnames.* Oxford University Press, Oxford–New York.
- KNAPPOVÁ, MILOSLAVA 1992. *Příjmení v současné češtině. Jazyková příručka. AZ KORT,* A.S. Liberec.

- KNIEZSA ISTVÁN 1965/2003. A magyar és szlovák családnevek rendszere. In: UŐ, Helynév- és családnév-vizsgálatok. Lucidus, Bp. 255–349.
- LIPSKY, JOANNES DE SZEDLICSA 1808. Repertorium Locorum objectorumque in XII. tabulis Mappae regnorum Hungariae, Slavoniae, Croatiae, et Confiniorum Militarum magni item principatus Transylvaniae occurrentium. Budae.
- MCM. = http://szotar.fpn.hu/_dwad_/frameset.php?path=http://szotar.fpn.hu/.
- MIZSER LAJOS 2000. Tírpák vezetécknevek. Stúdium Kiadó, Nyíregyháza.
- SVOBODA, JAN 1964. Staročeská osobní jména a naše příjmení. Academia, Praha.
- SZABÓ GÉZA – MOLNÁR ZOLTÁN – GUTTMANN MIKLÓS szerk. 2002. IV. Dialektológiai Szimpozion Szombathely, 2001. augusztus 23–25. Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszéke, Szombathely.
- VÖRÖS FERENC 2002. Magyar–szlovák családnevek nyelvföldrajzi vallomása. In: SZABÓ–MOLNÁR–GUTTMANN szerk. 2002: 305–15.
- VÖRÖS FERENC 2003. Felvidéki családnevek onomatodialektológiai vallomása. Névtani Értesítő 25: 143–7.
- VÖRÖS FERENC 2004a. A (történeti) személynévkutatás a Felvidéken. Különös tekintettel a Trianon utáni fejleményekre. In: FARKAS FERENC szerk., Magyar Névtani Kutatások itthon és határainkon túl. Névtani tanácskozás Jászberényben 2003. október 17–18. Magyar Nyelvtudományi Társaság – Szent István Egyetem Jászberényi Főiskolai Kar – TIT Jászberényi Szervezete – Jászok Egyesülete, Bp. 39–59.
- VÖRÖS FERENC 2004b. Családnévkutatások Szlovákiában. Kalligram Kiadó, Pozsony.
- VÖRÖS FERENC 2006. Gondolatok a magyar és a szlovák családnevek összevetéséhez. Névtani Értesítő 28: 45–54.
- VÖRÖS FERENC 2007. Egy hungarocentrikus Kárpát-medencei szinkron névföldrajz szükségességéről. In: GUTTMANN MIKLÓS – MOLNÁR ZOLTÁN szerk., V. Dialektológiai Szimpozion Szombathely, 2007. augusztus 22–24. Berzsenyi Dániel Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszéke, Szombathely. 299–307.
- VÖRÖS FERENC 2008a. Kárpát-medencei családnévkataszter és -topográfia. Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények 52/2: 61–72.
- VÖRÖS FERENC 2008b. Keresztény névkincs – Martyrologium Romanum. In: MÓZER IBOLYA szerk., Gondolatok a Biblia körül. Partes Populorum Minores Alieniganae. 2008/II. Nyugat-magyarországi Egyetem Savaria Egyetemi Központ Történettudományi Intézete, Szombathely. 120–43.
- VÖRÖS FERENC 2009. Szélfjegyzetek a magyar családnévátlasz előmunkálatai közben. Névtani Értesítő 31: 185–97.

VÖRÖS FERENC

A preliminary sample from The Atlas of Hungarian Family Names

The first part of the paper gives an account of the process leading from the point at which the idea of a synchronic atlas of Hungarian family names first arose to acquiring, on magnetic tapes, a large corpus of relevant data stored in the National Record Office. The second section tells about thematic precursors of the atlas. The third section characterizes the corpus on which the atlas is to be based. In the fourth part of the paper, the author attempts to give the reader a glimpse of the possibilities that the electronic data base offers, and takes stock of the major linguistic and extralinguistic areas

in which the atlas, once completed, can be put to use. Eighteen maps are provided to allow some insight into the linguistic geography of certain lexical, morphological, orthographic and semantic types of items from the inventory of family names occurring in Hungary at the turn of the millennium.

Keywords: geography of family names, atlas of family names, spatial informatics, electronically stored corpus, onomatodialectology.

FERENC VÖRÖS